

ESSAY

Zalige, virtuele wereld. Hip milieubeleid versus ecologische duurzaamheid

1. Inleiding

In dit essay wordt betoogd dat de gangbare of hegemonische kijk op de milieuproblematiek geen duurzame oplossingen aanbrengt. Paradoxaal genoeg lijkt de hegemonische benadering de milieucrisis wel degelijk ernstig te nemen, maar versmalt zij tegelijkertijd het maatschappelijke draagvlak voor ingrijpende hervormingen. Na de harde kennismaking met de milieuproblematiek in de jaren 1970 en 1980 werd een optimistische virtuele wereld voorgespiegeld, die weinig uitstaans heeft met de ecologische realiteit. Ook meer en meer progressieve, milieubewuste burgers laten zich hierdoor in slaap wiegen. Ondertussen blijft het milieubeleid op een ontoereikend niveau steken, en worden meer radicale benaderingen gemarginaliseerd.

2. Drie verschillende milieudiscours

In het maatschappelijke en politieke debat in West-Europa kunnen grofweg drie milieudiscours worden onderscheiden, die de discussie structureren.

Het ontkennende milieudiscours

Dit discours negeert of bagatelliseert de meeste problemen. Het is geworteld in onverschilligheid, alsook in het feit dat milieubewustzijn een bedreiging vormt voor economische belangen en gangbare levensstijlen. Het is ondenkbaar dat economische expansie, materieel genot of comfort zouden moeten wijken voor "de bloempjes en de bijtjes". Op het niveau van de maatschappelijke elites neemt dit discours een minderheidspositie in. Het blijft belangrijk omdat het bij de massa nog erg populair is, en meer radicale benaderingen wind uit de zeilen neemt. Alle traditionele politieke partijen hebben immers de stemmen van deze lagen van de bevolking nodig.

Het gematigde milieudiscours

Het gematigde milieudiscours is het meest verspreide, het overheersende, het 'hegemonische'. Dit is intussen ook het 'officiële' discours van de meeste beleidsmakers. De uitgangspunten kunnen als volgt worden geresumeerd:

- Een uitgebreid en krachtadig milieubeleid wordt als een noodzaak aangezien.
- Men gelooft wel dat een degelijk milieubeleid de huidige levensstandaard (inclusief comfort en keuzevrijheid inzake producten, mobiliteit, wonen, enzovoort), op enkele bijstellingen na, niet noemenswaardig hoeft aan te tasten. Een culturele omslag is dus niet nodig.

- Meer nog, de economische groei wordt evenmin in vraag gesteld, zelfs niet voor het rijke Noorden.
- Milieu wordt doorgaans als een 'randvoorwaarde' of bijzaak behandeld.
- Het gematigde discours is onder de indruk van het milieubeleid dat tot nu toe is gevoerd. Spectaculaire beslissingen, zoals de installatie van tientallen windmolens op zee of het autovrij maken van een stadscentrum, geven de milieubewuste burger extra vertrouwen.
- Daarnaast wordt erg veel verwacht van nieuwe technologieën en eco-efficiëntie (d.i. producten en processen milieuvriendelijker maken). Het huidige milieubeleid vangt immers nog niet alle problemen op, en sommige zullen in de toekomst wellicht erger worden. Gelukkig zijn technologische oplossingen massaal op komst, gaande van biobrandstoffen tot genetisch gemanipuleerde bomen die meer CO₂ kunnen opvangen. Alles komt op tijd in orde.

Binnen deze erg brede stroming is er nog veel discussie, bijvoorbeeld over kernenergie en genetische manipulatie.

Het discours van de ecologische duurzaamheid

Dit discours kan eigenlijk ook het 'radicale' discours genoemd worden, want vanuit het oogpunt van ecologische duurzaamheid, slaat het gematigde discours op verscheidene punten de bal mis:

- De voortzetting van de economische groei in het Noorden en de veralgemening van de noordelijke levensstandaard naar de rest van de wereld worden onmogelijk geacht. Er zijn te weinig grondstoffen en energie, en de Aarde kan de bijhorende vervuiling niet opvangen. Een verbod aan het Zuiden om economisch bij te benen is dan weer ethisch totaal onaanvaardbaar. Deze krachttoer, met name duurzame groei wereldwijd veralgemenen, toch doorzetten, is theoretisch alleen denkbaar via een 'eco-stalinistische' politiestaat, en dat wil niemand.
- 'Consuminderen' is dus de boodschap. Een diepgaande culturele omslag is nodig om de ecologische ombouw democratisch te houden.
- Een duurzame economie impliceert een radicale ombouw van het actuele economische model, om productie en consumptie terug binnen de toegewezen 'milieugebruiksruimte' te krijgen. Het klopt dat heel wat excessen zijn weggewerkt (nu worden rivieren gezuiverd, fabrieken stoten minder schadelijke stoffen uit, enz.), maar de milieuproblematiek gaat meer en meer over overproductie en -consumptie, met name de duizelingwekkende kwantiteit of optelsom van allerlei kleine vormen van milieugebruik, die elk op zich niet zo belastend zijn. Hierop inwerken vergt een ingrijpende overheidsregulering en mentaliteitsverandering van de bevolking. De hegemonische benadering wil deze twee consequenties niet doortrekken.
- Een fundamenteel probleem met het gematigde discours is dat het ecologische duurzaamheid niet als duidelijke horizon, en dus toetssteen voor het beleid vooropstelt. Eigenlijk zijn de doelstellingen wazig. Het beleid is gericht op 'verbetering' of 'vergroening'. Zo is het niet zo moeilijk om te scoren. Als er al cijfermatige doelstellingen worden vastgelegd (bv. het Kyoto-protocol tegen het broeikaseffect), dan staan deze vaak nog heel ver af van wat onder ecologische duurzaamheid moet worden verstaan.
- Er is ook een ernstig probleem met het tempo waarmee het gematigde discours de nodige hervormingen denkt door te voeren. Het kant zich tegen 'doemdenken',

maar het lijkt onvoldoende te beseffen dat de milieucrisis volop bezig is, met grote gevolgen voor de levenskwaliteit, gezondheid en economie van honderden miljoenen mensen vandaag. Het is nu vijf ná twaalf. Het gematigde discours getuigt van een weinig verantwoordelijke houding.

- Nieuwe technologieën en 'eco-efficiëntie' kunnen ten dele soelaas brengen, maar het is een illusie te denken dat zij de combinatie van groei en duurzame ontwikkeling haalbaar kunnen maken. Bovendien staan vele nieuwe technologieën nog lang niet op punt, zijn ze onbetaalbaar en daardoor niet veralgemeenbaar (denk aan de vraagtekens omtrent kernfusie). Een aantal nieuwe technologieën gaan mogelijks gepaard met probleemverschuiving (denk aan de gevolgen van biobrandstof voor ontbossing, vervuiling, afname van de biodiversiteit, voedselprijzen en voedselzekerheid).

3. De werking van het hegemonische milieudiscours

Hegemonie

Alvorens terug aan te knopen bij milieudiscours, is het nuttig even stil staan bij het concept hegemonie. Volgens de Italiaanse politieke denker Antonio Gramsci is hegemonie een vorm van machtsuitoefening, uitgeoefend door een bepaalde sociale groep. Deze machtsuitoefening bestaat er in essentie in dat niet alleen dwang (via geweld) wordt uitgeoefend, maar dat de 'ondergeschikten' ook instemmen met de wil van de hegemonische groep. Deze laatste heeft immers op een succesvolle manier de *common sense* van de massa in termen van zijn belangen weten te hertalen, waardoor de ondergeschikte groepen het particuliere belang van de hegemonische groep als het 'algemeen belang' zijn gaan zien. *Common sense* komt neer op de wereld- en maatschappijvisie van de massa, haar opvattingen over hoe de wereld in elkaar zit, het onderscheid tussen goed en kwaad, enzovoort. Gramsci wees er evenwel op dat deze *common sense* bulkt van de contradicties. De opvattingen van 'de mensen' gaan alle kanten uit. Om een actueel voorbeeld te geven: vele Vlamingen hebben een hekel aan 'de vreemdelingen', maar vinden hun eigen zwarte buur toevallig een toffe. De hegemonische sociale groep is erin geslaagd in deze *common sense* een bepaalde richting, een bepaalde hoofdstroom aan te brengen, die overeenkomt met zijn wereldvisie en belangen. Vaak heeft de leidende groep allianties aangegaan met andere groepen; samen vormen zij het 'hegemonische' of 'historische blok'.

Volgens een aantal hedendaagse neo-Gramsciaanse auteurs wordt vandaag in de Westerse wereld een hegemonie uitgeoefend door het transnationale kapitaal – grote multinationale ondernemingen en internationale banken, hierin gesteund door een aantal regeringen. Het betreft een liberaal-kapitalistische hegemonie die wereldwijde dominantie beoogt. Zij put een groot deel van haar macht uit de financieel-economische mondialisering, die de slagkracht van nationale staten en nationale sociale bewegingen drastisch heeft ingeperkt. In deze nieuwe context zitten progressieve partijen, vakbonden en actiegroepen in een lastige positie. Sommige proberen de hegemonie nog uit te dagen, andere hebben zich voor een stuk bij de hegemonie (en de neoliberale mondialisering) neergelegd en zijn compromissen aangegaan, zodat zij soms meer bij het historische blok horen dan bij de tegenhegemonie.

Men zou kunnen zeggen dat het hegemonische milieudiscours een onderdeel vormt van het algemene hegemonische denkkader, dat zich vooral uitspreekt over sociaal-

economische kwesties. Gramsci en neo-Gramscianen hebben opgemerkt dat een succesvolle hegemonie ook actief is in het manipuleren van de *common sense* aangaande andere thema's dan de economische, zoals veiligheid, 'normen en waarden', en waarom niet, milieu. Het hegemonische milieudiscours is heel dankbaar, omdat dit mooi aansluit bij de *common sense* van de massa aangaande materiële vooruitgang en comfort, waar de groenen zogezegd lastig over doen. Of nog: een sociale groep die hegemonisch wil worden of blijven, doet er goed aan inzake milieu een populistisch verhaal te brengen, dat per definitie de massa zo weinig mogelijk voor het hoofd stoot, en een grote afstand bewaart ten opzichte van het radicale duurzaamheidsdenken.

Gezien materiële vooruitgang nastreven in plaats van 'consuminderen' tamelijk stevig ingebakken is in de cultuur of *common sense* van de Westerse mens, zou de ecologische beweging het ook zonder liberaal-kapitalistische hegemonie bijzonder moeilijk hebben om de elites en massa te overtuigen. Maar de hegemonie versterkt dit probleem, door de *common sense* op dit punt coherenter te maken, en door de massa het vertrouwen te geven dat ze juist denkt en handelt. In de lijn van Gramsci zou men kunnen stellen dat het gematigde milieudiscours niet alleen de politieke sympathie wint van vele gewone mensen die niets moeten hebben van de groenen, maar ook rechtstreeks de belangen dient van bepaalde machtige groepen, zoals grote ondernemingen, die soepele milieuregels willen, maar ook en vooral de gewone mensen zo veel als mogelijk willen laten consumeren. Via de reclame worden daarom heel wat zogenaamd 'essentiële behoeften' gecreëerd. Met andere woorden, het hegemonische milieudiscours ligt sowieso goed bij de bevolking, maar wordt nog versterkt door machtige groepen.

Je moet sterk zijn om hiertegen op te tornen. Zelfs in een democratische maatschappij vertoont hegemonie autoritaire en totalitaire trekjes, en dit op vele manieren. De meeste ideologische 'doorgeefluiken' (onderwijs, media, partijen, religieuze instanties, enz.) zijn sterk door de hegemonie beïnvloed, en ondersteunen daarom haar agenda. Zo komen tegenhegemonische opinies bijvoorbeeld moeilijker op TV of in de krant. Journalisten laten na de hegemonie kritisch te bevragen; ze blijven (onbewust) mooi binnen de krijtlijnen die hegemonische actoren aan het debat hebben gesteld. De hegemonie werkt ook met 'poortwachters' voor carrières in velerlei sectoren; mensen die te sterk afwijken van de hegemonische verwachtingen, komen er niet in. Negeren, ridiculiseren, en als dat niet lukt, criminaliseren, is het lot van tegenhegemonische actoren. Oppositionele groepen worden in de rand van het politieke speelveld geduwd. Op die manier wordt de hegemonie natuurlijk alsmaar sterker. Gramsci heeft ons echter geleerd dat hegemonie geen natuurgegeven is, maar mensenwerk. Hegemonie is 'historisch'; ze is ontstaan uit een bepaalde geschiedenis, en vroeg of laat zal zij als gevolg van maatschappelijke veranderingen ook weer verdwijnen.

De virtuele wereld

Ondanks de ruime media-aandacht die aan alarmerende wetenschappelijke analyses wordt besteed, blijft de gematigde benadering hegemonisch. Dat komt doordat zij de bevolking goed nieuws brengt: zonder al te veel offers te brengen op het vlak van materiële consumptie, comfort, winst en andere geneugten des levens komt alles wel goed. Andere boodschappen en analyses worden mentaal verdrongen. De aard van ons sociaal-economisch bestel zorgt voor bijkomende complicaties. We zijn voorlopig op klassieke economische groei aangewezen, want extra economische activiteit is nodig om de werknemers die door productiviteitsverbetering systematisch uit het

arbeidsproces worden gestoten, terug op te vissen, en om extra inkomen te genereren in functie van sociale voorzieningen zoals pensioenen, zorg en armoedebestrijding. Het probleem is hier dat er politieke beperkingen zijn aan de mate waarin men arbeid en inkomen wil hervedelen. Om deze beperkingen te omzeilen wordt de taart dan maar groter gemaakt. Ondertussen heeft de neoliberale mondialisering het ook veel moeilijker gemaakt om strenge regels in te voeren en meer aan herverdeling te doen.

De versmalling van het draagvlak

Het hegemonische discours biedt niet alleen geen antwoord op de ecologische realiteit, het versmalt ook het maatschappelijk draagvlak voor meer radicale hervormingen. Bepaalde stromingen en partijen binnen het gematigde discours, zoals de sociaal-democratie in sommige landen, nemen de milieucrisis wel degelijk ernstig, maar verdedigen in de praktijk toch een gematigd, en dus ontoereikend beleid. Verscheidene sociale groepen en sectoren worden aangepakt, zonder hun kiezers rechtstreeks op hun gedrag of in hun portemonnee aan te spreken: de landbouw, de chemische industrie, de kernenergie. (Een soortgelijk mechanisme zien we ook op sociaal vlak: de petroleumsector, farma-industrie, artsen-specialisten, topmanagers, banken en andere sterke groepen moeten het ontgelden, maar over energietaksen, meer vermogensfiscaliteit of een algemene sociale bijdrage die ook een aanzienlijk deel van de middenklasse zou aanspreken, wil men het niet hebben.) Op zich zijn dit verdienstelijke standpunten en initiatieven. Maar tegelijkertijd wordt bijvoorbeeld de auto niet frontaal aangevallen. Autorijden blijft relatief goedkoop, de infrastructuur blijft autogericht. Sommige stadscentra werden in erg beperkte mate 'autovrij' of 'autoluw', maar niet zelden wordt in dezelfde centra de autogerichtheid door de aanleg van grote (ondergrondse) parkings letterlijk voor tientallen jaren gebetonneerd. Dat de luchtkwaliteit een belabberd niveau haalt, en propvolle bussen en trams dagelijks mee in de file staan, is een realiteit waar de gematigd-milieubewuste kiezer gemakshalve de ogen voor sluit. Hier en daar worden wel de alternatieven voor de auto versterkt: fietsen wordt gemakkelijker gemaakt, het openbaar vervoer uitgebreid. Maar nog steeds blijven tal van hinderpalen met betrekking tot comfort en veiligheid voor fietsers overeind; deze aanpakken vergt veel meer politieke moed. De uitbreiding van het openbaar vervoer in de steden en op het platteland is belangrijk en zichtbaar, maar het aanbod is nog onvoldoende fijnmazig en efficiënt, en dus ontoereikend wanneer wij deze toetsen aan de reële milieucrisis. Dit is geen transportrevolutie. Ondanks de groene retoriek blijft dit beleid een lachertje als we het ook willen hebben over de reële uitdagingen inzake klimaatsverandering, luchtvervuiling, uitputting van fossiele brandstoffen, enzovoort. De transportrevolutie vergt onder meer een reusachtige budgettaire inspanning, waar een gedurfde belastingpolitiek tegenover staat. Maar de meeste partijen in Vlaanderen en elders pleiten onomwonden voor belastingverlaging. Het is ook opvallend hoe weinig gebruik wordt gemaakt van milieu- en energiefiscaliteit; ook dit ligt electoraal erg gevoelig. De weinige ecologen binnen de traditionele partijen slagen er niet in hun partij fundamenteel van koers te laten veranderen.

Radicale critici kunnen ondertussen enkel op misprijzen rekenen. De 'rechtvleugel' binnen het gematigde discours heeft het dan over 'groen extremisme' of 'groen fundamentalisme', dat de maatschappij naar de economische afgrond zou voeren. De 'linkervleugel' betitelt de radicale benadering als 'zuur' of 'negatief'. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen 'praktisch', 'verstandig' en 'hip' milieubeleid enerzijds

en 'theoretisch' of 'emotioneel' milieubeleid anderzijds. Bij dat 'verstandige' beleid moeten de oplossingen grotendeels door andere sectoren dan de doorsneekiezer worden gerealiseerd. De oplossingen waaien in feite zo de huiskamer binnen, alsook allerhande cheques, premies, BTW-verlagingen, fiscale voordelen, gratis spaarlampen en andere 'stimuli', die van de burger weinig inspanningen vragen. Ondertussen wordt met de bevolking over ecologisch duurzame en onduurzame levensstijlen geen grondige dialoog aangegaan.

Een discours dat de milieucrisis erkent, maar toch niet op fundamentele sociaal-economische en culturele hervormingen aanstuurt, is minstens zo nefast voor het draagvlak voor radicale hervormingen als een ontkenkend discours. De ogenschijnlijke geloofwaardigheid van het gematigde discours maakt het voor het radicale overigens veel moeilijker om een tegenmacht op te bouwen. Dit laatste gaat immers veel vlotter wanneer de milieubeweging geconfronteerd wordt met een beleid dat op een extreme manier de kop in het zand steekt, zoals dat veelal het geval was in de jaren 1970 en '80. Nu heeft de radicale milieubeweging al lang geen monopolie meer over het milieudiscours. Het voorhouden van zoiets als een 'gezellig' in contrast met een 'zuur' milieubeleid zorgt voor een grotere afkeer tegen radicale maatregelen en belastingverhogingen, omdat deze zowel onaangenaam als onnodig heten te zijn. Het gematigde discours versterkt zelf de obstakels op weg naar een meer ambitieuze aanpak, en trekt zo conservatieve grenzen voor wat maatschappelijk haalbaar is. *De weg van de minste weerstand versterkt de weerstand.* Toeval of niet, maar gelijkaardige processen zijn aan de gang bij het algemene sociaal-economische debat en het debat over de multiculturele samenleving.

4. De strategie van de tegenhegemonie

De bakens in het debat verzetten

Een tegenhegemonie moet zich altijd enten op maatschappelijke onvrede waarop de hegemonie geen antwoord weet te bieden, en die vaak veroorzaakt is door de hegemonie zelf. De groene tegenhegemonische stroming heeft alvast het voordeel dat ze de ecologische realiteit mee heeft. Wetenschappelijke feiten kunnen voor de ecologische beweging als hefboom dienen om de barsten in de hegemonie te vergroten. Dossierkennis is alvast een machtsbron. Gramsci merkte ook op dat de tegenhegemonie vanuit de *common sense* van de massa moet vertrekken. Men mag het referentiekader van de gewone mensen niet negeren. Het heeft geen zin je buiten de samenleving te plaatsen (wat sommige zeer radicale groepen doen). Integendeel, een tegenhegemonisch discours moet aanknopingspunten zoeken bij de *common sense*, de opvattingen, wensen, verzuchtingen en angsten van gewone mensen. Hoe moeilijk de ecologische boodschap ook ligt, toch zijn er aanknopingspunten. Gewone mensen, die niets met de groene beweging te maken hebben, stellen zich grote vragen over de duizelingwekkende veelheid en keuze in de grote supermarkten, over meerdere vliegvakanties per jaar, over kinderen van 12 die al een GSM hebben. Er is bij deze mensen een besef van 'te veel', een appreciatie van het 'genoeg', een fundamenteel respect voor grondstoffen en producten, een viscerale afkeer tegen verspilling en decadentie. Er bestaat een belangrijke maatschappelijke onderstroom die hunkert naar immateriële waarden, onthaasting, vertraging, rust, stilte, behoud van wat goed was. Hier zijn ook conservatieve opvattingen mee verbonden, maar het is de moeite waard dat de ecologische beweging, uiteraard zonder van haar sociaal-ecologische

programma af te wijken, verbindingen probeert te leggen met die bepaalde elementen in deze onderstroom, die de ecologische duurzaamheidsgedachte ondersteunen. Dit is nu net (tegen)hegemonische actie: elementen in de *common sense* herkneden, hertalen, en, als was het een vorm van magnetisme, in de richting van het nieuwe ecologische denken te oriënteren.

Verbindingen met de *common sense* leggen, betekent ook opletten voor vervreemding. De ecologische beweging moet zowel qua ideeën als personeel ingebed zijn in de gemeenschap. Hier zit een niet te onderschatten sociaal-culturele dimensie aan vast. De ecologische beweging moet het vertrouwen winnen van anderen, en dit lukt niet door zich als een haast sektarische microkosmos van de rest van de samenleving af te scheiden, met een introvert taalgebruik, eigen gebruiken, een prat gaan op het 'anders zijn'. Het betekent ook niet onnodig voedsel geven aan de vele karikaturen die circuleren, waarmee men elke tegenhegemonische stroming probeert te marginaliseren. De ecologische beweging misloopt veel potentiële steun door aversies die niets met de inhoud te maken hebben, maar zich wel in de sociaal-culturele sfeer situeren. Gramsci had voor deze dimensie wel de nodige aandacht. Daarnaast is het aangewezen dat de ecologische beweging verbindingen legt met andere tegenhegemonische bewegingen die eveneens aansturen op een andere maatschappelijke orde en andere economie. Het moet mogelijk zijn tussen deze bewegingen een gemeenschappelijke sokkel te construeren, die ook de basis kan vormen voor een groen-progressief politiek project (in feite is Agalev zo ontstaan).

Tegenhegemonie vergt een actieve strijd. Het komt er in de eerste plaats op aan de milieubewuste burgers die momenteel door het hegemonische discours in slaap gewiegd worden, wakker te schudden. Met hen moet het debat gevoerd worden. Anders hoort de publieke opinie alleen maar méér van hetzelfde, en is de conclusie dat er geen fundamentele verandering nodig is. Contestatie zet mensen weer aan het denken, verzet de bakens in het debat, verbreedt de krijtlijnen voor het debat. Strijd wil zeggen dat je met een deel van de bevolking en de machthebbers af en toe in de clinch gaat. Deze strijd mag zich ook niet beperken tot vergaderzalen van kabinetten, ministeries, parlementen en gemeenteraden. Er is niets mis met een constructieve relatie tussen de ecologische beweging en de andere politieke en sociaal-economische middens, maar er ontstaat wel een probleem wanneer de beweging te snel tevreden is, en op die manier de hegemonische elite feitelijk gaat ondersteunen. Milieugroeperingen en groene partijen mogen geen aanhangsels van de centrumpolitiek worden. De vraag moet worden gesteld of dit proces in Vlaanderen en elders niet bezig is. In hoeverre bestaat er nog een middenveld dat echt oppositioneel is, en het beleid aan het criterium van ecologische duurzaamheid toetst? Wordt de braafheid niet stilaan problematisch? Of nog: zijn de machthebbers 'bang' van de ecologische beweging? Zoniet, dan is er een probleem.

Daarbij is het van vitaal belang dat de ecologische beweging het (oppositionele) 'grote verhaal' niet uit het oog verliest, met name de horizon van ecologische duurzaamheid op lokaal, nationaal en mondiaal vlak. Ze mag zich ook niet verliezen in uitsluitend punctuele, technische dossiers. Dan heeft de beweging zich *de facto* bij de hegemonische benadering neergelegd. Ook 'kleinere' dossiers moeten in het grotere verhaal worden ingepast. Ten slotte is de boodschap dat ecologische duurzaamheid ook de levenskwaliteit kan versterken, uiterst belangrijk (dit is een ander denkspoor dan een hip milieubeleid waarbij weinig gedragsverandering nodig is). Minder kwantiteit

kan ten goede komen van de kwaliteit. Dit is de gedachte van het 'goede leven'. Heel veel mensen voelen aan dat de offers op immaterieel vlak om aan het hedendaagse materialisme en consumentisme tegemoet te komen, te groot worden. Hier moet worden toegevoegd dat de overheid en andere actoren verregaande maatregelen kunnen stimuleren (bv. ecologisch bouwen en wonen) die het comfort van de burger zelfs nauwelijks aantasten; er is wel een krachtige en moedige overheid nodig om deze processen op de rails te zetten.

Het dilemma van een groene partij

Groene partijen nemen deel aan verkiezingen en zijn daarom kwetsbaar. De publieke opinie te zwaar bruuskeren kan hen bijvoorbeeld onder de kiesdrempel dompelen, met alle gevolgen van dien (hiermee wordt niet gezegd dat de specifieke groene nederlaag van 2003 aan overdreven radicalisme te wijten was – wellicht is eerder het omgekeerde het geval). Daarom staan die partijen voor een dilemma tussen ofwel de bakens in het debat verzetten en er tegenaan gaan, ofwel op veilig spelen en de mainstream niet al te zwaar aanvallen. De eerste strategie is riskant, want zo dreigt vervreemding van het publiek, met als gevolg meer dan één electoraal debacle. Maar ook de tweede strategie is voor een groene partij gevaarlijk. Wanneer de groene partij zich onvoldoende differentieert van andere, machtiger progressieve partijen met een groen imago, dan dreigt eveneens electorale marginalisatie. Op het huidige ideologische speelveld kan een groene partij zich nu eenmaal minder gemakkelijk handhaven dan in een context zoals de jaren 1980 waar geen enkele andere partij een geloofwaardig groen imago had. Deze realiteit dwingt de groene partij tot een 'middenweg', wat betekent dat zij in haar analyse en standpunten niet voluit kan gaan. Die middenweg moet wel consequent worden aangehouden. En vooral: deze middenweg moet radicaler en kritischer zijn dat het gematigde milieudiscours. Dan behoudt de partij niet alleen haar relevantie, dan draagt ze ook bij tot de verbreding van het draagvlak voor haar analyse en voorstellen. Het is een denkfout te veronderstellen dat de inhoudelijke standpunten van kiezers statisch, onveranderlijk, zijn. Integendeel, deze standpunten kunnen wel degelijk gaan schuiven, onder meer door de boodschappen die politieke partijen uitsturen. Een groene partij moet anno 2007 de gedachten van kiezers blijven kneden, punten en analyses te maken, waar veel kiezers zelf niet eens aan gedacht zouden hebben; met andere woorden, de bakens in het debat verzetten. Landelijk in kartel gaan met een grote beleidspartij is vanuit dit oogpunt geen optie, want dan komt de radicale boodschap niet meer uit de verf. Een partijpolitieke strategie blijft wel degelijk zinvol. Gewoon door te bestaan als onafhankelijke partij zet de groene partij andere partijen onder druk, en in coalities kan zij rechtstreeks dingen realiseren.

De nood aan 'buitenparlementaire oppositie'

Groene partijen volstaan niet als tegenhegemonische actoren. In de West-Europese samenleving, en zeker in Vlaanderen, is er ook nood aan een sterkere lokale en landelijke 'buitenparlementaire oppositie'. Dit zijn actoren die niet deelnemen aan verkiezingen en ook niet afhankelijk zijn van machthebbers of subsidies. Zij kunnen dus de vrijheid nemen om te zeggen wat ze willen. Het kan gaan om actiegroepen, denktanks, alternatieve media en academici (waaronder ook natuurwetenschappers). Via de massamedia en directe contacten met de bevolking kunnen zij het debat opentrekken, de bakens verzetten, en zo de verschraving in het debat tegengaan. Deze actoren gaan de intellectuele confrontatie niet uit de weg. Soms kunnen hun ideeën

choquerend overkomen en de nodige controversie oproepen. Maar op die manier wordt de samenleving gekneed om zich geleidelijk meer open te stellen voor alternatieve benaderingen. Deze actoren hebben ook tijd en hoeven niet te vrezen voor de eerste negatieve reacties; op termijn kunnen hun ideeën wel degelijk wortel schieten. Dat moedige woorden eindelijk worden uitgesproken, kan voor anderen bevrijdend, aanmoedigend en mobiliserend werken, en een kentering in de machtsverhoudingen tot stand brengen. Zodoende effent deze 'buitenparlementaire oppositie' ook het pad voor actoren uit de partijpolitieke wereld om daar wat gedurfd uit te hoek te komen, zowel binnen groene als andere politieke partijen. Met andere woorden, op die manier wordt het maatschappelijke draagvlak voor de radicale benadering verbreed. Merk op dat een oppositioneel middenveld ook de groene partij broodnodig heeft. Machtspartijen zijn meer geneigd te luisteren naar het middenveld als er een electorale kaper op de kust zit. Het tekort aan 'buitenparlementaire oppositie' brengt met zich mee dat onafhankelijke actoren best twee keer nadenken alvorens zich door een partijpolitiek apparaat te laten recupereren of opslorpen...

Dries Lesage

BIO

Dries Lesage is lid van de Oikosredactie en doctor-assistent in de politieke wetenschappen aan de Universiteit Gent.